

31 december 2023, oud jaar

1e Schriftlezing: Jesaja 61:10–62:3, 2e Schriftlezing Lucas 2:33-40.

Gemeente van Christus,
'Door goede machten trouw en stil omgeven,
beschermd, getroost, beveiligd wonderbaar,
zo wil ik deze dagen met u leven
en met u binnengaan in 't nieuwe jaar.'¹

Zo begint een gedicht van de theoloog Dietrich Bonhoeffer uit december 1944, wat hij als kerst- en nieuwjaarsgroet meestuurde met een brief aan zijn verloofde en zijn ouders. In de brief beschrijft hij het gedicht als 'een paar verzen die me de afgelopen avond invielen'. Zo meteen zullen we de berijmde versie van dit gedicht uit het liedboek met elkaar zingen. Bonhoeffer schreef dit gedicht vanuit de kelder van de gestapo-gevangenis in Tegel, bij Berlijn. Het gedicht is letterlijk en figuurlijk vanuit de diepte geschreven, in gevangenschap, met de dood voor ogen. Nog geen vier maanden later vond hij de dood.

Vanuit die diepte in zijn leven spreekt Bonhoeffer over Gods goedheid en trouw door te spreken over goede machten die hem in dit leven omringen. Daarmee belijdt Bonhoeffer dat God aanwezig is in onze wereld, in onze realiteit, hoe boosaardig die soms ook kan zijn. Voor Bonhoeffer was dat geen theoretische uitspraak, want hijzelf en zijn medegevangenen ondervonden het ongekende lijden wat mensen elkaar kunnen aandoen. Maar 'Uw licht schijnt in de nacht', schrijft Bonhoeffer in het gedicht. Het is het motief van de kerstnacht. In de duisternis van het leven ben je niet alleen.

Bonhoeffer verwoordt een bijna onbestaanbaar vertrouwen in trouweloze tijden. Alsof met de dood voor ogen tegen je wordt gezegd: wees niet bang, sta op, lach, Liefde draagt je, God is nabij. Voor Bonhoeffer was de kern van het Evangelie dat het menselijk leven voor het heil is bestemd. Het is de boodschap van kerst: het goede nieuws van vrede op aarde voor mensen van Zijn welbehagen. In Groningen wensen mensen elkaar voor het nieuwe jaar veel heil en zegen toe. Het woord *heil* raakt aan het woord Heiland, waarmee Jezus wordt aangesproken als Heelmaker; Hij die kan helen wat geschonden is. Het verwoordt dat hoezeer je ook in letterlijke of figuurlijke zin verwond bent geraakt in het leven, dat er een belofte uitstaat, dat God ons niet loslaat, dat Zijn liefde schijnt als een licht in de nacht.

Zo komt in beide lezingen van deze zondag in een andere context hetzelfde ter sprake: door Gods betrokkenheid op de wereld en op de levens van mensen, ontstaat er blijdschap. Voor Jesaja en voor Simeon en Hanna zijn de leefomstandigheden niet gemakkelijk. Maar dat beperkt voor hen niet de ruimte van de blijdschap over wat er in het verschiet ligt bij en door God. Wat God begonnen is in dit Kind, gaat nog veel betekenis hebben in de toekomst, daarop vertrouwen zij.

¹ Uit: Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave, Brieven en aantekeningen uit de gevangenis* (Kok, 2020⁵), pp. 403-404.

Simeon en Hanna vertolken als eersten in de tempel, en zeer kernachtig, de betekenis van de nieuwgeboren Heer. De weg van dit Kind zal niet over rozen gaan, maar door de doornen getekend, zo blijkt. Hanna legt de nadruk op de belofte die de geboren Jezus in zich draagt, een belofte van bevrijding. De vreugde zit dus niet alleen in het moment zelf, maar juist ook in wat er in de toekomst in het verschiet ligt. Precies dat komt ook in de lezing uit Jesaja naar voren. Er is vreugde vanwege de ervaren bevrijding, maar juist ook vanwege de toekomstige beloften van gerechtigheid die zichtbaar worden.

Het is niet nu al, maar het zal zo zijn. En dat die bevrijding en gerechtigheid er nu nog niet is, sterker nog, dat we het tegendeel volop om ons heen zien, leidt niet tot gemok, (dat koninkrijk van U, weet U wel, wordt dat nog wat?, dichtte Gerard Reve ooit), nee, de profetie van Jesaja 61 gaat mee in de vreugde van wat zal komen. Het beeld dat in vers 11 wordt gekozen – de aarde die gewassen voortbrengt – maakt duidelijk dat de vreugdevolle komst van gerechtigheid iets is wat mensen wel zien gebeuren, maar niet zelf kunnen laten gebeuren. Het is een wonder wat zich aan je voltrekt. In die lijn zet de lof zich in Jesaja 62 dan ook voort, duidelijk makend hoe die gerechtigheid blijdschap teweeg zal brengen voor Jeruzalem.

De woorden van Simeon tot Maria zijn verontrustend. Dit Kind zal conflict en tegenstand oproepen. Jezus zal geen algehele bijval krijgen. Rondom Hem zullen de geesten zich scheiden. Wat er in de mens omgaat, zal aan het licht komen, zo lezen we. En dan is er dat zwaard. Maria krijgt te horen: u zult zelf als door een zwaard doorstoken worden. Letterlijk staat er: er zal een zwaard door uw eigen ziel gaan. Dat weet ze nu al, met de kleine Jezus op de arm. Het is geen dreigende mogelijkheid, maar een aankondiging. Deze woorden verwijzen rechtstreeks naar de week van Pasen, naar het lijden van Jezus. En waar Jezus lijdt, lijdt Maria mee. Met de woorden van het Stabat mater dolorosa, een uit de Middeleeuwen overgeleverd gezang in het latijn: 'Naast het kruis stond de schreiende moeder (...) door wier ziel (...) een zwaard ging'.

En velen weten: het is waar: in je kinderen ben je het kwetsbaarst. Zwaarder dan zelf te lijden is het om je kind te zien lijden. En dat is precies wat Maria zal moeten doorstaan, staande bij het kruis. De ziel is kwetsbaar. Door een steen kan geen zwaard gaan, door een ziel wel. En wanneer we echt met elkaar in gesprek gaan, zullen we ontdekken dat dat voor velen van ons geldt. Velen van ons zullen er ongetwijfeld wel een concreet beeld hebben, bij iets wat als een zwaard door uw ziel ging.

Midden in de feesttijd na kerst krijgen we dit alles te horen. Het lijkt of Simeon het feest bederft, als een oude oom die een feestje binnenloopt en iets rottigs zegt. Maar zo is het niet. De blijdschap wordt er niet minder om. Profetes Hanna kan er zó op aansluiten met haar lofzang. Hoe komt dat toch: weten dat het lijden wacht en toch onverminderd blij zijn? Wat is dat voor levenskunst? Het is geen kunst of techniek, het is genade. Het is een vooruit weten: de liefde zal alles overwinnen. Gods liefde houdt stand in het woelen van de tijden. Simeon en Hanna zijn dragers van geloof, hoop en liefde. Ze zijn in staat om in dit Kind het begin van de bevrijding te zien, het licht voor de wereld, een nieuw begin. Hanna is bijna levenslang

weduwe, maar tegelijk een mens vol geestkracht en geloofskracht. Ze staat na een levenslange onvervuldheid toch nog open voor vervulling. Ze is met Simeon kampioen in actief waken en wachten, vertrouwend op de belofte dat God deze wereld niet loslaat, dat God ons niet loslaat, dat Hij ons in dit Kind bevrijdend nabij komt.

Zo wist Bonhoeffer zich in de laatste maanden van zijn leven in goede machten liefderijk geborgen; behoed, getroost, zo wonderlijk en klaar. En zo mogen wij met elkaar het nieuwe jaar ingaan. Wat ons het komende jaar ook zal treffen aan pijn en verdriet, en wat ons het komende jaar mag toevallen aan vreugde en geluk; God is nabij en Hij gaat met ons mee, elke dag, waar de weg ons ook brengt, wat er dit jaar ook op ons afkomt. Zo wens ik u veel heil en zegen voor het nieuwe jaar.

In goede machten liefderijk geborgen
verwachten wij getroost wat komen mag.
God is met ons des avonds en des morgens,
is zeker met ons elke nieuwe dag.²

Amen

² Lied 511 vers 7 uit het Liedboek (2013).